

Cristinel Sava

CONSIDERAȚII FILOLOGICE ȘI LINGVISTICE PRIVIND O CAZANIE MANUSCRISĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Lucrând la corpusul însemnărilor de pe cartea veche românească din colecțiile Bibliotecii Academiei Române, am identificat pe un exemplar dintr-un *Strastnic* tipărit la Blaj în 1753 o cazanie funebră manuscrisă, ce poartă titlul *Cazanie oamenilor celor morți*. Publicăm în rândurile de mai jos textul acestei cazanii însoțit de scurte considerații filologice și lingvistice.

CONSIDERAȚII GENERALE

Orațiile funebre cunosc o largă dezvoltare și răspândire în literatura românească veche. De exemplu, numai pentru arealul transilvan, Ana Dumitran a adunat circa 70 de manuscrise pentru secolele al XVI-lea – al XVIII-lea¹. La aceste manuscrise se adaugă și tirajele unor tipăriri foarte populare, cum ar fi cele două astfel de colecții publicate în secolul al XVII-lea de protopopul Ioan Zoba din Vinț (*Sicriul de aur*, Sebeș, 1683, și corpusul de șase predici funebre cunoscut sub numele de *Cazanii la oameni morți*, tipărit în 1689 ca anexă a *Molitvenicului* publicat la Alba Iulia), urmate apoi, în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, de *Didahiile* lui Antim Ivireanu, între care se numără și orații funebre, și de cele două colecții de predici publicate de Samuil Micu (*Propoveduirea sau învățătura la îngropăciunea oamenilor morți*, Blaj, 1784) și Petru Maior (*Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, Buda, 1809)². Date fiind atât necesitatea unei astfel de compoziții, cât și apetența publicului pentru ea (participanții la slujba de înmormântare), omilia funebră (denumită [*s*]cazanie, *învățătură*, *cuvânt*, *iertăciune*, *propovedanie*, *poveste*)³ nu doar că este printre cele mai copiate tipuri de texte⁴, ci ea și evoluează în timp, aceeași compoziție, în copii succesive, suferind modificări în funcție de necesități.

¹ Pentru o discuție pe larg și inventarul manuscriselor, a se vedea Ana Dumitran, *Poarta ceriului*. Studiu introductiv de preot Jan Nicolae, Altip, Alba Iulia, 2007.

² Jan Nicolae, *Studiu introductiv*, în Ana Dumitran, *Poarta ceriului*, p. XVII.

³ Ana Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 15.

⁴ Conform studiului introductiv la cartea Anei Dumitran, 10% dintre manuscrisele inventariate de G. Ștrempel în colecțiile Bibliotecii Academiei Române ar fi cuvântări funebre (Jan Nicolae, *Studiu introductiv*, în Ana Dumitran, *Poarta ceriului*, p. XVI).

În ce privește repertoriul de predici, Atanasie Popa, analizând un număr de 28 de manuscrise dintre anii 1650 și 1750, a identificat 16 tipuri care au circulat în această perioadă⁵. Ana Dumitran, extinzându-și analiza la un număr mai mare de manuscrise și la un interval mai larg, a identificat 23 de tipuri. Dintre predicile individuale, unele au circulat mai intens (în special cele publicate de Ioan Zoba din Vinț împreună cu *Molitvenicul* din 1689⁶). Cazania descoperită de noi face parte din rândul compozițiilor cu o distribuție mai restrânsă, ea fiind identificată de Atanasie Popa (tipul XI în clasificarea acestuia, tipul V în clasificarea Anei Dumitran) doar în două manuscrise: ms. 73 de la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj, și un manuscris al papei Ion din Agârbiciu, din 1750, aflat la Biblioteca Județeană „Astra” din Sibiu (astăzi purtând cota CM 26)⁷. Al treilea manuscris care conține cazania de față este descris de D. Fecioru într-o fasciculă din catalogul Bibliotecii Sf. Sinod publicată în 1965⁸. Manuscrisul este un miscelaneu de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea⁹ și poartă numărul 142 în catalogul publicat de D. Fecioru, însă, în catalogul actual al Bibliotecii Sf. Sinod, are cota II 106. La aceste trei exemplare se adaugă acum și exemplarul descoperit de noi.

CONSIDERAȚII FILOLOGICE

Descrierea textului. Exemplarul pe care se află copiată cazania poartă cota CRV 290, dubletul 1, și este o tipăritură în format în 2°, cu dimensiunile de 33 × 20 cm. Exemplarul este foarte deteriorat, copertile și cinci file de la sfârșit nemaifiind prinse în legătura originală, aceste ultime file fiind și extrem de uzate în special în partea de jos. Întrucât se termină pe versoul ultimei file a tipăriturii, care așa cum am spus este deteriorată, textul cazaniei nu poate fi reconstituit pe partea de final și

⁵ Atanasie Popa, *Contribuții la literatura română veche: Cazanii la oameni morți, din 1689*, Cluj, 1964, în CRV 87A, p. 27–43 (numerație în creion). Aceeași contribuție este publicată, sub titlul: *Cazanii la morți din 1689. Contribuții la bibliografia românească veche*, în „Mitropolia Banatului”, XXIV, 1974, nr. 1–3, p. 66–79, însă aici, dintr-o eroare, tipul VIII este omis cu totul, numărătoarea sărind de la VII la IX.

⁶ De exemplu, pentru fiecare dintre primele trei cazanii din addenda lui Ioan Zoba din Vinț Ana Dumitran a identificat între 22 și 30 de copii, unele dintre acestea conținând versiuni hibride ale textului (Ana Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 380–413).

⁷ Cf. Atanasie Popa, care propune nemotivat datarea în 1708 (*Cazanii la morți din 1689. Contribuții la bibliografia românească veche*, p. 72, 77; a se vedea *infra*, nota 14).

⁸ D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române*, în „Studii teologice”, seria a II-a, anul XVII, ianuarie–februarie 1965, nr. 1–2, p. 88–99.

⁹ Datarea se bazează doar pe grafie, neexistând alte elemente ajutătoare în acest sens. Datarea lui în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este valabilă doar pentru prima parte a textelor, din rândul cărora face parte și cazania noastră, dat fiind că în a doua parte grafia se schimbă, fiind o grafie de tranziție, cursivă, specifică secolului al XIX-lea. Probabil că acest manuscris nu a fost de interes pentru Atanasie Popa întrucât era din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar el a avut în vedere doar textele din perioada 1650–1750; altfel, nu se explică de ce l-a omis din bibliografia articolului său.

uneori la capăt de rând, motiv pentru care am apelat pentru întregiri la cea mai apropiată versiune a textului din celelalte trei disponibile, și anume cea din manuscrisul cu cota CM 26 de la Biblioteca Județeană „Astra” Sibiu (pentru o discuție privind asemănările dintre cele două manuscrise, vezi *infra*).

Cazania începe de pe interiorul copertii I, continuă pe fila liminară (ambele fețe) și se termină pe versoul ultimei file a tipăriturii, acoperind în total patru pagini. Este, prin urmare, un text de dimensiuni medii pentru o astfel de compoziție. Nu există margini albe lăsate, copistul fructificând tot spațiul oferit de paginile respective; chiar și în aceste condiții, textul cazaniei nu a putut încăpea integral. Pe baza comparației cu varianta din manuscrisul sibian, am identificat omisiunea unui paragraf consistent de la final și a unei mici porțiuni din paragraful care îl preceda pe acesta. Redăm mai jos finalul lipsă, așa cum îl regăsim în manuscrisul CM 26, f. 14^{r-v10}:

„«... sau *am* luat de la cineva cu nedireptul, au în cumpărare sau în vânzare, au doră *am* rămas cuiva datoriu și *n-am* plătit, au doră *am* amăgit pre cineva în vrun fel de lucru cu nedireptul», acmu să rogă să faceți bine toți creștini<i> carii sânteți aicea să răspundă ca să fie împăcăciune și iertăciune acestui suflet și pre acest pământ, și înainte lui Dumnedzeu.

Pentru aceea, acmu și acest creștin răpăusat stând înaintea casei lui ceea pieitore și trecătoare, să rogă cu cuvântul Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt celor bătrâni ca fraților, așijderea și celor mai tineri ca feciorilor miei: «Să fa<ce>ți bine / să mă iertați. Așijderea iară mă întorc de mă rog și giupâneselor satului, și celor bătrâne ca maicelor, și celor mai tinere ca sororilor mele, și iarăși mă rog soțului meu celui drag că știu *c-am* petrecut într-această lume cu gâlceavă și fără vină *l-am* dosădit cu toiaș și cu cuvinte grele *l-am* amărât și iertăciune nu mi-*am* cerșut. Ce mă rog acmu să mă ierte și dumnea-sa. Și iară mă rog feciorilor miei și fetelor mele grăind: – Știu, fii<i> mie<i> cei dragi, că în viața mea de multe ori *v-am* bătut, *v-am* dosădit și cu cuvinte grele *v-am* călcat, cu vină și mai mult fără de vină. Ce mă rog, fii<i> miei cei dragi, ca să fa<ce>ți bine să mă iertați, ca să fie iertăciune și să mărg iertat înaintea lui Dumnedzeu și ca să vă iarte și pre voi milostivul Hristos, sfinția sa, într-u veacii de veacii, amin»”.

Predica se adresează „creștinilor blagosloviți” adunați la „petrecația” unui „boieriu sau frate”¹¹, începând cu un citat din *Epistola către evrei XIII*, 14, conform

¹⁰ Pentru a nu aglomera aparatul de subsol, în cadrul exemplurilor din manuscrisul nostru sau din alte manuscrise nu am mai inclus notele privind grafia diferitor cuvinte.

¹¹ În text, în paragraful de început, expresia apare în forma „boieriu sau fâmeie”, însă trebuie să fie o greșeală, având în vedere că, pe parcursul textului, expresia se repetă de două ori în forma „boieriu sau frate”, iar iertăciunile de final sunt rostite de un bărbat către familia sa. În plus, trebuie să ținem cont că aceste cazanii de îngropăciune erau diferențiate pe sexe și vârste, existând și cazanii pentru muieri sau pentru coconi mici. O altă posibilitate ar fi ca persoana care a copiat textul să fi intenționat să transforme această cazanie într-una potrivită pentru înmormântarea atât a bărbaților, cât și a femeilor, dar să fi modificat sintagma doar la începutul cazaniei. Oricum, faptul că textul cazaniei este destinat pentru slujba de îngropare a unei persoane de sex masculin este învederat și de sintagmele corespondente din celelalte trei manuscrise: „creștin răpăusat” (CM 126 „Astra” Sibiu), „boiaru” (ms. rom. 73 BAR Cluj), „boieriu de cinst” (ms. II 106 Biblioteca Sfântului Sinod).

căruia, pe acest pământ, nu avem nimic care să dăinuie. Prin urmare, dat fiind că toate pier, ar trebui ca omul să se îngrijească să întâmpine moartea pregătit. Urmează apoi descrierea contrastului dintre soarta dreptilor și soarta păcătoșilor după moarte. Cea mai mare parte a cazaniei descrie momentul imediat următor morții, când sufletul iese din trup și este întâmpinat atât de duhurile cele rele, cât și de îngerii lui Dumnezeu și i se pun în cumpănă faptele rele și faptele bune. Pe baza acestui tablou, se accentuează importanța facerii de fapte bune în această viață, care este scurtă și imprevizibilă (o altă idee subliniată în câteva rânduri). Dacă predomină faptele rele, atunci sufletul este trimis în focul nestins, chinuit de diavoli; dacă în schimb au câștig de cauză faptele bune, este primit înaintea lui Dumnezeu și, după ce i se închină lui, este trimis în „chimpi<i> Edemului, la loc de odihnă, până la zua [d]e județ”. Odată cu acest tablou luminos, se încheie partea de persuasiune și îndemnuri la o viață bună, textul terminându-se cu fragmentele în care răposatul își cere iertare de la cei rămași în urmă.

Familia de manuscrise. Textul cazaniei de față se mai găsește, după cum am spus, în alte trei manuscrise:

a) ms. rom. 73 de la Biblioteca Academiei, filiala Cluj (f. 3^r–10^r) – un *Molitelnic* din cca 1716¹², cel mai vechi, din câte se pare;

b) CM 26 de la Biblioteca Județeană „Astra” (f. 9^r–14^v)¹³ – un miscelaneu din prima jumătate a secolului al XVIII-lea¹⁴;

c) ms. II 106 de la Biblioteca Sfântului Sinod (f. 17^r–19^v) – un miscelaneu de texte funebre din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Acesta cuprinde o versiune augmentată a cazaniei, conținând în plus diverse inserții de texte biblice și

¹² Atanasie Popa îl datează în 1694 (*Contribuții la literatura română veche: Cazanii la oameni morți, din 1689*, p. 27, și *Cazanii la morți din 1689. Contribuții la bibliografia românească veche*, p. 72; cf. Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 42) și indică cu totul alte file: p. 5–7 și 17–19. Am reținut datarea Anei Dumitran.

¹³ Ana Dumitran indică greșit fila de început: 11^r.

¹⁴ Pe baza posibilei confuzii între slovele *i* și *Ń*, Atanasie Popa corectează (inclusiv pe manuscris) o însemnare a copistului (de pe f. 23^v) care conține indicații privind datarea și localizarea: „Scris-am această cazanii la toată vârsta de oamen<i> morți eu, smeritul între preoț popa Ion de l<a> Agribici [= Agârbiciu] întru numărul/ anilor de la Hristos 1750, în luna lui cocari [= iulie], în 28 zile, din sus de Gilău”. De asemenea, îl plasează pe popa Ion în Feneșel (= Fenișel), deși localitatea de origine a copistului este de fapt Agârbiciu, aflată în partea central-vestică a jud. Cluj. Motivul acestor corecturi ține de ultimul detaliu specificat în însemnarea de la f. 23^v, și anume că textele respective au fost copiate de popa Ion din Agârbiciu pe când se afla „din sus de Gilău”; or, pe aceeași filă, Atanasie Popa scrie cu creionul că „poate să fie în 1708 fiindcă popa Ion are un mss. din 1728, când a fost la Feneșel-Gilău”, iar Fenișel se află la aproximativ 16 km mai sus de Gilău pe drumul care vine dinspre Agârbiciu. Datarea propusă cu titlu de posibilitate de Atanasie Popa (și reluată de autor în contribuțiile publicate ulterior) este preluată și în Mircea Avram, *Cartea românească manuscrisă*, Biblioteca „Astra” Sibiu, Sibiu, 1970. Cf. Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 49. Considerăm însă că însemnarea este suficient de citeț scrisă pentru a nu lăsa dubii privind ultima slovă-cifră din grupajul de trei care marchează anul: este slova *Ń*, deci însemnarea datează din 1750. Datarea aceasta este însă valabilă doar pentru trei dintre textele miscelaneului, restul fiind copiate de alte mâini, „deci la date diferite, dar în același areal geografic” (Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 49). Dat fiind că textul cazaniei precedă textele copiate de popa Ion din Agârbiciu, se poate presupune că a fost copiat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

un pasaj în care se enumeră toți marii lideri politici și militari ai lumii antice (Nabucodonosor, Artaxerxe, Alexandru Macedon, Darius, Por, Decius, Dioclețian etc.), arătându-se că, în ciuda ambițiilor lor, au murit cu toții. De asemenea, ultimul paragraf cu iertăciuni, care lipsește din textul nostru, este amplificat, în timp ce paragraful anterior (tot cu iertăciuni) este omis.

Dintre cele trei manuscrise, textul din CRV 290, dubletul 1, prezintă cele mai multe elemente în comun cu textul din CM 26. Prezentăm spre comparație câteva pasaje:

CRV II 290 D ₁ (BAR)	CM 26 („Astra” Sibiu)	Ms. 73 (BAR Cluj)	Ms. II 106 (Bibl. Sf. Sinod)
(1) (titlu) <i>Cazanie oamenilor celor morți</i> (f. 1 ^r)	(titlu) <i>Cazanii la oamenii morți</i> (f. 9 ^r)	(titlu) <i>Poveaste de la petrecanie morților</i> (f. 3 ^r)	(titlu) <i>Cazanie la oamenii morți</i> (f. 17 ^r)
(2) Iată că Dumnezeu au rânduit preoții să fie procatoriu morților și învățator viilor . (f. 1 ^r)	Iată că Dumnedzeu au rânduit preauți<i> să fie procatorii morților și învățătorii viilor . (f. 9 ^r)	[√] Dumnedzău au ră<n>duit preuți<i> să fie protacani ¹⁵ morților și învățetorii viilor . (f. 3 ^r)	Iată că Dumnezeu au rânduit preoți<i> ca să fie de învă<ță>tură oamenilor . (f. 17 ^r)
(3) Ieni căutați, creștini , u<n>de-i aurul și argi<n>[ul], unde-i marha, u<n>de-s cai<i> cei împodobiiți cu raf<t>uri , u<n>de[s] hainele cele scumpă, u<n>de-s casăle cele împodobite cu de tot binele și înfrumsăate, u<n>de iaste viața aceste lumi toate? (f. 1 ^r)	Ieni căutați, creștinilor , unde-i aurul și argintul, unde-i marha, unde-s caii cei împodobiiți cu rafturi , unde-s hainele cele scumpe, unde-s casele noastre cele împodobite și înfrâmsăseate cu de tot binele, unde iaste viața această lumii? (f. 9 ^v)	Iani, căutați, creștinilor , unde-i aurul și argintul, unde marha, unde-s caii cei podobiți [√], unde hainele noastre ceale scumpe, unde-s casăle noastre cele podobite și înfrâmsosate cu de tot binele, unde iaste dulceața acestii lumi? (f. 3 ^v)	Iani căutați, fraților , unde-i aurul și argintul [√] sau unde-i bogăție și viața acestii lumi? (f. 17 ^r)
(4) O, vai de noi, creștinilor , dară ce răspuns vom da înainte înfricoșatului județu pen<tru> faptele noastre cele spurcate ce am făcut și facem întru această lume slobodă ? Ien<i> căutați, creștinilor , că, viind moarte la noi, ne află negătiți, neispovediiți, necuminecați și cu toate faptele cele reale îngreoați . (f. 1 ^r)	O, vai de noi, creștinilor , dară ce răspuns vo<m> da înainte înfricoșatului giudeț pentru păcatele noastre cele răle și spurcate ce-am făcut în această lume slobodă ? Ieni căutați, creștinilor , că moarte ne află negăta<ți> și neispovediiți și cu tote faptele cele rele îngreuiati . (f. 10 ^r)	O, vai de noi, creștinilor , dar ce samă vom da înainte înfricoșatului giudeț pentru faptele noastre [√] ce <i>am făcut</i> într-aceas<tă> lume lacomă ? Iată că ne află moarte negătiți și cu toate faptele cele rele îngreuiati . (f. 4 ^r)	Deci numai ce iaste vai de noi , dară ce răspuns vom da înaintea înfricoșatului giudeț pentru păcatele noastre cele reale și spurcate ce-am făcut într-a aceasta lume slobodă ? Iani căutați, creștinilor , că moarte ne află neispovediiți și negrijiți și cu toate păcatele îngreoiat . (f. 17 ^v)

¹⁵ Altă variantă a substantivului *procator*.

<p>(5) Iată că întru această lume cum am fi un ceas, așa ne îndulcim, iară în veacul ce vine în vecie ne vom amărî și ne vom munci în focul nestins pentru păcatele noastre. Iară drepti<i> să vor lumina și să vor veseli în vecie și păcătoși<i> să vor întuneca și vor fi legați de mâni și <d>e picioare și vor fi arunc[a]ți în matca focului<i> nestins. (f. 1^v)</p>	<p>Iată, în această lume un ceas ne îndulcim, iară în ceaea lume în veaci ne vom amărî și ne vom munci în focul nestins pentru păcatele noastre. Iară dreptii să vor lumina și să vor v<e>seli [√] și păcă<to>șii să vor întuneca și vor fi legați de mâni și de picioare și vor fi aruncați în matca fo/cului nesti<n>s. (f. 10^{r-v})</p>	<p>Iată, <i>un ceas</i> ne îndulcim într-această lume, iară într-aceea lume în veaci ne vom amărî și ne vom chinui în focul nestâns [√]. Derepții să vor lumina și să vor veseli [√], iar păcătoșii să vor întuneca și vor fi legați de mâni / și de picioare și vor fi aruncați în matca focului nestâns. (f. 4^{r-v})</p>	<p>Și [√] într-un ceas îndulcesc, iară acolo în veaci [√] ne vom munci pentru păcatele noastre în focul nestâns. <i>Precum scrie Marco evanghelist cap 9, stih 47: „Unde vermele lor nu doarme și focul nu să stânge”</i>. Iar drepti<i> să vor veseli împreună cu îngeri<i> și să vor lumina. Păcătoși<i> în iad, drepti<i> în raiu; păcătoși<i> legați de mâni și de picioare și în matca // focului [√] aruncați (f. 17^v–18^f)</p>
<p>(6) Doară a[m greș]it cuiva cu ceva, <au> cu gura mea sau cu trupul [cu trupul meu, au <în> trezie sau în beție, sa[u am lovi]t pre cineva sau am suduit [pre cinev]a sau am obiduit pre [cineva sau] am ocărât pre cineva [...] sau am luat de la cineva [...] (f. 179^v)</p>	<p>Doră am greșit cuiva cu ceva au cu gura mea sau cu trupul meu, sau în beție, // sau în treziiie, sau <i>am lovit</i> pre cineva sau am suduit pre cineva sau <i>am obiduit</i> pre cineva sau vrui sărac am ocărât sau <i>am</i> luat de la cineva cu nedireptul... (f. 13^v–14^f)</p>	<p>Doară <i>am</i> greșit cuiva [√] cu gura me sau cu trupul meu, au în beție, au în trezie, sau <i>am lovit</i> pre cineva, [√] sau <i>am obiduit</i> [√] pre vrui sărac, [√] sau <i>am</i> luat de la cineva cu ne/dereptul ... (f. 9^{r-v})</p>	<p>– [Paragrafele de final sunt comprimate, enumerându-se persoanele cărora persoana decedată are a le cere iertare, fără să se mai consemneze și lucrurile pentru care se cere iertare]</p>

Dintre exemplele de mai sus, cel mai clar se vede legătura dintre manuscrisul nostru și cel de la Biblioteca „Astra” în exemplele 2, 3 și 6 (care este și pasajul final în manuscrisul nostru). Pe de altă parte, există suficiente diferențe între cele două manuscrise, pasaje în care textul cazaniei noastre fie are corespondențe în mss. 73 sau II 106, fie inovează, pentru a respinge o filiație directă între cele două manuscrise:

CRV II 290 D ₁ (BAR)	CM 26 („Astra” Sibiu)	Ms. 73 (BAR Cluj)	Ms. II 106 (Bibl. Sf. Sinod)
(7) pătreanie acestui boieriu sau fămeie (f. 1 ^v)	pătreaniia acestui creștin răpăusat (f. 9 ^f)	pătreaniia acestui boieriu (f. 3 ^f)	pătreanie acestuie boieriu de cinste (f. 17 ^f)
(8) într[u] <această> lume nu avem oraș lăcu<i>toriu , nici casă stătătoare (f. 1 ^v)	în această lume n-avem locaș stătătoriu , nice casă stătătoare (f. 9 ^f)	într-aceas/tă lume nu avem orașu stătătoriu , nice casă văcuitoare (f. 3 ^{r-v})	nu avem aicea, într-această lume, cetate stătătoare , nice oraș lăcuioriu (f. 17 ^f)

(9) Ieni să vedem, dacă vine moarte la noi , ce ducem dintru această lume? (f. I ^v)	Ieni să vedem acum [√] ce ducem din ceastă lume? (f. 9 ^v)	Să vedem acum [√] ce ducem dintr-această lume? (f. 3 ^v)	–
(10) Îngrădit <cu> m<r>ejile nepăritoriului și cu lăcomie lumi<i> aceștia fiind înșălat (f. II ^r)	îngrădit cu mrejele nep<e>ritoriului și cu lăcomia aceștie lumi înșălătoare (f. 10 ^v)	îngrăditu cu mreje<le> diavolului și cu lăcomie lumii [√] (f. 4 ^v)	[Oame] îngrădite cu mrejele peritoriului și cu lăcomiile lumi<i> aceștie înșelătoare (f. 18 ^r)
(11) O, vai de tine, sărace oame, căce nu te grijești până trăiești pe aceas[tă] lume să te pocăiești de păcatele tale! (f. II ^r)	O, vai de tine, sărace oame, căci nu te grijești până cuști pre această lume să te pocăiești! (f. 11 ^r)	O, sărace oame, ce nu te grijești să te pocăiești până cuști pre această lume! (f. 5 ^r)	O, vai de tine, sărace oame, pentru ce nu te grijești și să te ispoveduiești până ești sănătos în lume? (f. 18 ^r)
(12) atunce neavând mișălu suflet ce face , fiind îngrozit de moarte și înspăimântat (f. II ^r)	atunci, [√] fiind îngrozit de moarte și spământat (f. 11 ^r)	atunci, neavând mișelu/ suflet / ce face ¹⁶ și îngrozitu de moarte (f. 5 ^{r-v})	și neavând sufletul ce face , fiind înspăimântat de moarte (f. 18 ^r)
(13) Cătră îngeri ochii își rădică și în d[e]șert (f. II ^r)	Cătră îngeri ochii rădică-și și așe grăiaște (f. 11 ^r)	Cătră îngeri ochii își rădică și așe grăiaște (f. 5 ^v)	Apoi cătră îngeri ochi<i> își rădică și să roagă zicând (f. 18 ^r)
(14) la zioa de județ iară vei veni de te vei băga în trupul tău (f. II ^r)	la dzuoă de giudeț iară vei veni de te vei întra în trupul tău (f. 11 ^v)	la dzua giudețului iară vei veni de te vei băga ¹⁷ în trupul tău (f. 6 ^r)	la zuoă ce înfricoșată a giudețului iară te vei împreuna cu el (f. 18 ^v)
(15) Cine ajunge 70 de ani și pătreace de <a>junge 80 de ani, el iaste <în> trudă și boală (f. II ^v)	Cine agiunge [√] la 80 de ai, el iaste // în trudă și în boală (f. 11 ^v –12 ^r)	Cine agiunge până 70 de ai și trece de agiunge la 80 de ai, el este în trudă și în boală (f. 6 ^v)	–

Într-adevăr, unele diferențe țin doar de variație lexicală (cum ar fi exemplele 8, 10 sau 11), iar altele sunt greșeli datorate copistului (exemplul 13 pare a conține o interpretare greșită a originalului de către copistul cazaniei noastre). De asemenea, altele pot fi inovații ale copistului în raport cu originalul, oricare ar fi fost acesta (exemplele 7 și 9). Sunt însă câteva pasaje corupte în ms. CM 26 (fie prin omisiuni ale copistului, fie prin erori de interpretare a originalului) în care CRV II 290, dubletul 1, prezintă text comun cu ms. 73 (a se vedea exemplele 12, 14 și 15). Aceste diferențe între cele două manuscrise avute în vedere (CM 26 și CRV II 290, dubletul 1) nu pot fi explicate decât printr-un original diferit (și, poate, comun).

¹⁶ În transcrierea Anei Dumitran, pasajul este interpretat greșit, ca: „O, vai de mișelul suflet” (*Poarta ceriului*, p. 166).

¹⁷ Ana Dumitran interpretează și aici greșit pasajul, redându-l în forma: „te vei găta” (*loc. cit.*).

Originalul și sursele textului. Originalele cazaniilor sunt dificil de identificat, ele fiind uneori realizate prin cumularea, segmentarea și recompunerea textelor aflate deja în circulație, altele fiind creații noi, fie traduse, fie inițiative personale de comentarii pe marginea unor pasaje biblice¹⁸. Sursele folosite sunt diverse, putând fi de la apocrife la diverse omilii din perioada patristică; oricum, repertoriul de surse al unei cazanii poate fi dificil de identificat fie din cauza interpolărilor, fie din cauza modificărilor operate¹⁹.

În textul nostru, se pot decela două pasaje preluate din *Cuvântul la ieșirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei, sursă menționată în text drept „canonul ieșirii sufletului” sau „canonul sufletului”. De asemenea, ideea că preoții sunt „procatoriu [= avocat] morților” și-ar putea avea originea într-o predică a Sf. Augustin, care le conferă acest statut martirilor²⁰. Se mai pot identifica și câteva pasaje biblice: în introducere se citează din *Epistola către evrei XIII*, 14 („aice într[u] <această> lume nu avem oraș lăcu<i>toriu, nici casă stătătoare”), iar pe parcursul textului se mai citează din prorocul David (*Psalmul LXXXIX*, 10-11: „Cine ajunge 70 de ani și pătreace de <a>junge 80 de ani, el iaste <în> trudă și boală, nici iaste viiu, nici mort” și *Psalmul CII*, 15: „Ca o floare ne arătăm și <ca> o umbră trecem”, pasaj care ar putea fi însă mai bine asemănat cu *Iov XIV*, 2). De asemenea, formulări identice sau asemănătoare, nespecifice, se pot găsi și în texte românești destul de vechi, cum ar fi *Moltivenicul* publicat de N. Drăganu sau fragmentul al doilea din *Cugetările în ora morții* aflate în *Codicele sturdzan*, ceea ce probează ideea că sursele fac parte din rândul textelor cu circulație mare în cursul timpului. Dar din rândul surselor nu fac parte doar locurile comune, consacrate într-o anumită tradiție funebră, ci și anumite imagini cu valoare literară, cum este de exemplu ideea că, oricât de mult ai trăi, la moarte viața îți pare ca și când ai fi intrat pe o ușă și ai fi ieșit pe alta, idee pe care o mai întâlnim preluată și în testamentul mitropolitului Dimitrie al Rostovului²¹. De asemenea, faptul că întâlnim imagini comune altor cazanii probează caracterul variat al surselor folosite pentru compilarea textului.

Manuscrisul de pe care a fost copiată cazania aflată la Biblioteca Academiei Române trebuie să fi provenit din nordul țării, după cum o arată trăsăturile fonetice și lexicale caracteristice acestei zone, care predomină în text. Dar este posibil ca, de-a lungul istoriei textului, acesta să fi ajuns și în Muntenia, sau cel puțin să fi trecut prin mâna unui copist muntean (vezi, mai jos, considerațiile lingvistice). Din același original descind atât manuscrisul nostru, cât și manuscrisul sibian, însă între respectivul original și manuscrisul nostru a mai fost probabil un intermediar.

¹⁸ Vezi Dumitran, *Poarta ceriului*, p. 17.

¹⁹ Jan Nicolae, *Studiu introductiv*, în *ibidem*, p. XIII.

²⁰ „Martyres advocati nostri, et tamen unus advocatus noster Christus. [...] Pro aliis fidelibus defunctis oratur, pro martyribus non oratur: tam enim perfecti exierunt, ut non sint suscepti nostri, sed advocati” (J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 1863, tom 38, col. 1295)

²¹ Vezi Gabriel Ștrempel, *Scrieri în versiune românească și traducerea mitropolitului Dimitrie al Rostovului în colecțiile Bibliotecii Academiei Române*, în LR, LVII, 2008, nr. 4, p. 475.

Copistul. Textul nu este semnat, dat fiind că nici de finalizat nu a putut fi finalizat, însă identificarea copistului se poate face pe baza însemnărilor existente pe tipăritura pe care este copiată și textul cazaniei.

Nu există decât două persoane care au lăsat însemnări pe tipăritura respectivă: o însemnare aflată pe interiorul copertei 2 îi aparține preotului Simeon Meci, datând de la 4 ianuarie 1767, data la care acesta cumpără și donează în același timp *Strastnicul* fiilor săi: „Eu, mai jos iscălit, dau această carte, *Strasnic*. O am cumpărat cu 3 florinți. O am cumpărat cu bani direpți pă sama fiilor miei în anul 1767, ianuar 4 zile. Popa Simeon Meci”. Fiind o carte de slujbă, probabil că fiul sau fiii lui erau tot preoți, iar acesta cumpără cartea și le-o donează lor.

Alte două însemnări îi aparțin probabil unuia dintre fiii săi, Anania Meci, care se identifică drept „paroh din Binifalva/Benifalva”. Cea mai veche dintre cele două însemnări, aflată la finalul predosloviei, datează din 1785 și are caracter meteorologic, precizând că la „paștele unguresc” au fost un ger atât de mare, încât i-a înghețat cuminecătura în potir în timp ce oficia slujba liturghiei, iar ca urmare a gerului s-a scumpit fânul: „NB: În anul 1785, martie în 16 zile au fost în zioa de Paști, Paștile unguurilor, ger și frig cât au înghețat sfânta cuminecătură în potir slujind sfânta liturghie. Lângă aceasta, vica de fân au fostu cu 3 florinți, ba încă mai pă urmă au fostu fânul și într<-un> galbân. Scris-am eu, Meci Ananie, paroh din Binifa<lva>”.

Cealaltă însemnare a lui Anania Meci, și ultima din punct de vedere cronologic, reprezintă „actul” prin care el donează *Strastnicul* bisericii din Benifalva: „Această carte sfântă *Starstnic* o dau pă sama sfintei besărici din Benifalva. Eu, Meci Ananie paroh, o am dat pă sama sfintei besărici din Benifalva. O am dat pomană vecinică. Cine o are înst<r>einare să fie afu<ri>sit și blastămat și de mine, și de Dumnezeu. Nici pruncii(?) miei(?) să nu îndrăznească a o streina de la această sfântă besărecă. 1790(?), martie 21. Meci Anania” Nu putem spune cu precizie, dar după toate probabilitățile anul este 1790; slova respectivă nu poate fi decât cervu, deși nu seamănă cu niciun alt cervu întâlnit în text sau în însemnările sale.

Cei doi preoți înrudiți au scrisul foarte asemănător, fiind dificil de diferențiat între ei; chiar și grafii specifice sunt comune (de exemplu, cuvinte în care slova e are valoarea *ă*). Însă cel al cărui scris seamănă cel mai mult cu scrisul cazaniei este Anania Meci. În plus, atât Anania Meci, cât și copistul cazaniei sunt caracterizați de neatentie, sărind peste litere, silabe sau chiar cuvinte întregi, în timp ce Simeon Meci scrie mai atent. Exemple din însemnări: *într<-un>*, *afu<ri>sit*, *înst<r>einare*; pentru exemplele din cazanie, a se vedea textul mai jos. Chiar și prescurtarea numelui lui Dumnezeu din a doua însemnare a lui Anania Meci este cea folosită cu precădere de copistul cazaniei: *Dzeu*²². Prin urmare, considerăm că Anania Meci este cel care a copiat cazania pe acest exemplar din *Strastnicul* tipărit la 1753.

²² Prescurtările numelui propriu *Dumnezeu*, în cele 13 ocurențe, sunt repartizate astfel: *Dzeu* (8), *Dmnezeu* (3), *Dmnzeu* (1), *Dizu* (1).

Datare și localizare. În ce privește localizarea, trebuie identificată localitatea ce purta numele Benifalva/Binifalva în anii 1785–1790. *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania* al lui Coriolan Suciu indică două localități care au purtat această denumire: Benești, din jud. Arad, și Benesat, din jud. Sălaj, la granița cu jud. Maramureș²³. Toate informațiile indică spre Benesat.

În primul rând, Benești este atestat cu numele Benyefalva în 1913, deci târziu; anterior, în secolul al XIX-lea, a purtat numele Benyesd²⁴. Benesat în schimb are o atestare din 1733 pentru numele Benyefalva și din 1750 pentru Benefalva²⁵; chiar dacă ulterior a preluat o denumire mai veche, Benedekfalva (atestări pentru acest nume există din 1505, 1760–1762²⁶ și 1794²⁷), numele localității a tot fluctuat până spre jumătatea secolului al XIX-lea: Benyefaleu (1850), Benedekfalva și Beniefalău (1854)²⁸.

În al doilea rând, exemplarul din *Strastnic* pe care se găsește cazania noastră a fost donat Bibliotecii Academiei Române în anul 1922 de Laurențiu Bran din Zălau (vechea denumire, până prin anii 1970, a orașului Zalău), aflat la 45 de kilometri distanță de Benesat.

În al treilea rând, în *Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice Române a Maramureșului pe anul 1932*, apare un Simeon Meciuc, paroh greco-catolic în Traniș, care se află la aproximativ 10 km distanță de Benesat²⁹. Acest Simeon Meciuc s-a născut în 1864, conform aceluiași *Șematism*³⁰, și cel mai probabil se înrudea cu preoții Simeon și Anania Meciuc care semnează pe acest *Strastnic*³¹. Ceea ce înseamnă de asemenea că aceștia erau preoți greco-catolici.

În ce privește datarea, este clar că Anania Meciuc nu putea copia cazania decât după anul 1767, când Simeon Meciuc cumpără acest exemplar din *Strastnic* și îl dă fiilor săi. De asemenea, nu putea copia cazania mai târziu de anul 1790, an în care el însuși donează cartea bisericii din Benesat. Dar în ce condiții a copiat această cazanie și din ce motive?

Informații utile aflăm din același *Șematism* pe anul 1932. Astfel, aflăm că localitatea are o parohie veche din 1782 și o biserică de piatră zidită în 1790,

²³ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, 1967, vol. I, p. 71.

²⁴ *Ibidem*, p. 70.

²⁵ *Loc. cit.*

²⁶ *Loc. cit.*

²⁷ *Novum calendarium ad annum MDCCXCIV*, Claudiopolis, Martin Hochmeister, [1794], p. 15.

²⁸ Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, p. 70.

²⁹ *Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice Române a Maramureșului pe anul 1932*, Baia Mare, 1932, p. 31, 35.

³⁰ *Ibidem*, p. 122.

³¹ Urmașii unei familii tind să rămână în aceeași zonă și să aibă ocupații similare, după cum reiese și din apariția aceluiași nume de familie, Merce, la distanță de aproape un secol în strânsă legătură cu biserica din Benesat. Astfel, în *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXXXV ab unione cum ecclesia romana CXXXVIII*, Blasii, Typis Seminarii Dioeceseani, [1835], p. 206, parohul din Benesat este Joannes Mertse, iar în *Șematismul din 1932*, curatorul aceleiași parohii este Petru Merce (*Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice Române a Maramureșului pe anul 1932*, p. 60).

purtând hramul Sfinții Arhangheli³². Coroborând informațiile de mai sus cu cele obținute din însemnările lui Anania Meciui, putem presupune că el a fost probabil primul paroh al localității și că și-a copiat această cazanie la morți cu ocazia instalării în parohie, ca să-i fie de trebuință la oficierea slujbelor de înmormântare (de altfel, este semnificativ faptul că tipăritura-suport este tot o carte destinată slujbelor bisericești). Prin urmare, copierea cazaniei s-a efectuat undeva în jurul anului 1782, deși dacă tipăritura a intrat în posesia lui în 1767, în urma donației lui Simeon Meciui, ar fi putut fi copiată oricând în intervalul acesta. Dacă avem însă în vedere instalarea acestuia într-o parohie nouă, probabilitatea este destul de mare ca acest eveniment să fi dus la inițiativa copierii acestui text de slujbă. Presupunem că, la darea în folosință a bisericii din piatră, în 1790, preotul Anania Meciui donează cartea bisericii, înzestrând-o astfel cu cele trebuincioase slujbelor.

CONSIDERAȚII LINGVISTICE

Grafie. O trăsătură specifică a grafiei acestui text o reprezintă notarea, uneori unitară, alteori variabilă, a sunetului *ă* prin slova *e*. De altfel, interesant și, totodată, curios este că această trăsătură se întâlnește și în cele trei însemnări de pe tipăritură, atât în cele ale lui Anania Meciui, cât și în cea a lui Simeon Meciui. Având în vedere zona de proveniență a copistului, cea mai plauzibilă explicație pentru această grafie ar fi că ea reprezintă o influență a scrisului cu litere latine și ortografie maghiară³³.

Multe dintre aceste grafii sunt unitare:

- 12 ocurențe: *aceaste*;
- 5 ocurențe: *iate*;
- 4 ocurențe: *înșăletoare*;
- 3 ocurențe: *bucure* pentru *bucură*, *noastre* pentru *noastră*;
- 2 ocurențe: *aflē* pentru *află*, *caute* pentru *caută*, *dare*, *greiește*;
- 1 ocurență: *alte* pentru *altă*, *aretem*, *bega*, *betând*, *betrâni*, *boale* pentru *boală*, *câte* pentru *câtă*, *cumpâne* pentru *cumpână*, *dulceațe*, *greim*, *împăreție*, *îngheduiți*, *învețem*, *învețetor*, *lesăm*, *mile* pentru *milă*, *nedejduim*, *nestătetoare*, *slobode* pentru *slobodă*, *stetătoare*, *toate* pentru *toată*, *treiești*, *trude* pentru *trudă*, *umbre* pentru *umbră*, *vemile*, *vezând*.

Există însă și grafii alternante:

- *doară* este scris *doară* (2 ocurențe), dar și *doare* (1 ocurență);
- *iară* este scris *iare* (4 ocurențe), dar și *iară* (2 ocurențe);
- *iarăși* este scris *iarăș* (1 ocurență), dar și *iareș* (1 ocurență);

³² Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-Catolice Române a Maramureșului pe anul 1932, p. 60.

³³ Pentru alte explicații, a se vedea Ion Gheție și Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 159.

- *mă* este scris *mă* (2 ocurențe), dar și *me* (1 ocurență);
- *până* este scris *pâne* (4 ocurențe), dar și *până* (1 ocurență);
- *să* este scris *să* (26 de ocurențe), dar și *se* (1 ocurență).

Fonetică. În ce privește fonetica, predomină trăsăturile specifice graiurilor nordice:

- *e* neaccentuat > *i*: *dirept*, *direpți*<*i*> (dar și *drept*), *nedireptul*, *prietinii*, *asămine* etc. Norma textului este cu *i*;
- *ea* final > *e*: *înainte* pentru *înaintea*, *asămine*;
- *ja* > *je*: *ieu*, *ieni*;
- *ș* și *ț* sunt pronunțați atât dur, cât și moale: *deșărt*, *iarăș*, *înghiț*, *înșălat*, *înșălătoare*, *iș*, *mișălu*, *puțân*, *toț*, *ț-ai gătit*, dar și *ascultați*, *blagosloviți*, *deșert* (altă lecțiune posibilă *deșărt*), *înșeli* (altă lecțiune posibilă *înșăli*), *toți* etc. Norma predominantă este cu *ș* dur, iar *ț* moale;
- *p* și *f* sunt pronunțați atât dur, cât și moale: *nepăritoriului*, *pătrecanie*, *pătreace*, *scumpă* (fem. pl.), *fărice*, dar *petrecând*, *risipesc*. Norma predominantă este cu *p* și *f* duri;
- *s* și *z* sunt pronunțați atât dur, cât și moale: *casăle*, *folosăște*, *înfrumsățate*, *să* (pron. refl.), *vesăli*, *zua*, dar și *folosește*, *Dumnezeu*, *zioa*. Norma predominantă este cu *s* dur, *z* moale;
- *j* este în alternanță cu *ğ*: *ajunge*, *ajuta*, *judeca*, *județ*, dar și *agiuta*. Norma predominantă este cu *j*;
- *așea* este în alternanță cu *așă*. Norma predominantă este *așea*;
- *s* + *ea* > *a*: *samă*, *folosască*.

Morfologie. La morfologie sunt de reținut ca trăsături nordice forma de plural *mâni*, forma de genitiv *aceștei*, pronumele negativ *nime*, interjecția *iani*, în varianta *ieni* (cf. DA, s.v. *ian*). Apare însă și o formă specifică Munteniei³⁴: forma de plural *picere*.

Lexic. Cel mai puternic indiciu al unei proveniențe nordice a textului este lexicul, cazania conținând termeni specifici graiurilor nordice: *a custă*³⁵, *cust*, *marhă* (s. f. „vite”), *opăcit* (adj. „oprit, reținut” < vb. *a opăci* „a opri, a împiedica, a reține”), *proicator* (s. m. „avocat”), *a sudui*.

Mai trebuie reținut și substantivul *rafturi* (s. n. „harnașamente de lux”), care a intrat în limba română din limba turcă și este întâlnit în texte din Moldova și Muntenia (cf. DLR, s.v. *raft*²). Acesta apare doar în cele două manuscrise asemănătoare (CRV II 290 D₁ și CM 26), posibilă dovadă că originalul după care au fost copiate părăsise Transilvania. Astfel de forme „exotice” (*picere*, *rafturi*) în text sunt datorate probabil intervenției unor copiiști din afara spațiului geografic transilvan.

³⁴ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 385, 444; Alexandru Mareș, *Numele de familie al logofătului Vald din Mălăiești: nume moștenit sau nume imaginat?*, în LR, LX, 2011, nr. 1, p. 97.

³⁵ A se vedea totuși exemplul 11 de mai sus, unde verbul *a custă*, care apare în alte manuscrise, este înlocuit în textul nostru cu sinonimul *a trăi*.

CONCLUZII

Cazania identificată pe unul din exemplarele *Strastnicului* tipărit în 1753 (CRV 290, dubletul 1, de la Biblioteca Academiei Române) este o omilie funebră cu o circulație mai restrânsă, copiată, după toate probabilitățile, în jurul anului 1782 de Anania Meciș, la instalarea ca paroh în Benefalva (actualul Benesat, j. Sălaj). Trăsăturile lingvistice ale textului sunt specifice zonei nordice, de unde este originar și copistul, dar unele dintre ele (puține la număr și caracteristice Munteniei în special) nu se pot explica decât printr-o filiație ce include un manuscris care a circulat și în afara Transilvaniei. Textul cazaniei se mai regăsește în alte trei manuscrise, dar manuscrisul cu cele mai multe elemente în comun cu copia de care ne-am ocupat este cel aflat la Biblioteca Județeană „Astra” din Sibiu. Cele două descind dintr-un original comun, dar este posibil ca între respectivul original și copia de față să mai fi existat un intermediar.

Notă privind ediția

Am marcat prin paranteze pătrate [] reconstituirile de text în locurile unde suportul a fost deteriorat, iar prin croșete < > întregirile textului operate după manuscrisul cel mai apropiat, CM 26. Dată fiind particularitatea de grafie a copistului, care nota uneori sunetul *ă* prin slova *e*, am ales transcrierea acestei slove cu *e* în cuvinte ca *folosește* sau *Dumnezeu*, conștienți fiind totuși că există și posibilitatea pronunțiilor *folosăște* și *Dumnezău*.

I^v

Cazanie oamenilor celor morți

Carte 50.

Ascultați³⁶, creștini blagosloviți³⁷ cari v-au adus milostivul Dumnezeu la pătrecanie acestui boieriu sau fâmeie carele l-au pofțit Dumnezeu din întru această³⁸ lume înșălătoare³⁹ și trecătoare și nestătătoare⁴⁰!

Iată⁴¹ că Dumnezeu au rânduit preoții să fie procatoriu morților și învățător⁴² viilor. Dirept aceea, creștini⁴³ blagosloviți, iată⁴¹ că învățăm⁴⁴ pre<cum> zice Pavel apostol, că aice într[u] <această>⁴⁵ lume nu avem oraș lăcu<i>toriu, nici casă

³⁶ Scris: aask| n aci .

³⁷ Scris: b'avi cli .

³⁸ Scris: acașe .

³⁹ Scris: ap bi eñ care .

⁴⁰ Scris: nesñ ßñ eñ care .

⁴¹ Scris: Őñ e .

⁴² Scris: aveceñ of .

⁴³ Scris: krewi ni i .

⁴⁴ Scris: avecem .

⁴⁵ Întregit după CM 26.

stătătoare⁴⁶. Dară⁴⁷, creștinilor, întru ce ne nădăjduim⁴⁸, dacă nu <pu>tem viețui întru această³⁸ lume să fim de uric? Ieni să vedem, dacă vine moarte la noi, ce ducem dintru această³⁸ lume? Ieni căutați, creștini, u<n>de-i auru/ și argi<n>t[ul], unde-i marha, u<n>de-s cai<i> cei împodobiiți cu raf<t>uri, u<n>de[-s] hainele cele scumpă, u<n>de-s casăle cele împodobite cu de tot binele și înfrumsățate, u<n>de iaste viaț[a] aceștei lumi toate! Ien<i> căutați⁴⁹, creștinilor, că nimică nu folosăște înai<n>tea> morți<i>, ce rămân și sânt în deșărt⁵⁰ <și>⁴⁵ pieitoare!

O, vai de noi, creștinilor, dară⁴⁷ ce răspuns vom da înainte înfricoșatului⁵¹ județu pen<tru> faptele noastre cele spurcate ce am făcut și facem întru această³⁸ lume slobodă⁵²? Ien<i> căutați⁵³, creștinilor, că, viind moarte la noi, ne află⁵⁴ negătiți, neispovediți, necuminecați⁵⁵ și cu toate faptele cele reale îngreoați⁵⁶!

Iată⁴¹ că întru⁵⁷ această³⁸ lume cum am fi un ceas, așa ne îndulcim, iară⁵⁸ în veacul ce vine în vecie⁵⁹ ne vom amărî și ne vom munci în focul nestins pentru păcatele noastre. Iară⁵⁸ direpți<i> să vor lumina și să vor vesăli în vecie și păcătoși<i> să vor întuneca și vor fi legați de mâni și <d>e picioare și vor fi arunc[a]ți în matca foculu<i> nestins. Pre<cum> zice prorocul David: „Ca o floare ne arătăm⁶⁰ și <ca>⁴⁵ o umbră⁶¹ trecem”. Și să răsipesc oameni<i> toț de pre acest pământ.

II^f Ien<i> caută⁶², crești[ne] // și nepricepute oame și opăcit și îngridit <cu>⁴⁵ m<r>ejile nepăritoriului și cu lăcomie lumi<i> aceștia fiind înșălat, poftind tot <la>⁴⁵ bogăți<e>, moarte vine ca furul la tine și te află⁵⁴ negătit, neispovedit și negrijit și cu toate faptele reale împresurat!

Ien<i> caută⁶², creștine, că nu-ți folosește⁶³ binele de pre acest pământ, ce tot rămâne aice, iară⁵⁸ tu mergi de pre această³⁸ lume de <la>⁴⁵ binele tău <numai>⁴⁵

⁴⁶ Scris: sñ eñ ßñ oare.

⁴⁷ Scris: dare.

⁴⁸ Scris: nedeş dñim. Altă lecțiune posibilă: *nedejduim*.

⁴⁹ Scris: kßññ acli.

⁵⁰ Scris inițial: äderñ, apoi corectat prin tăiere cu o linie a ultimelor două slove și adăugarea ultimei silabe scrise corect.

⁵¹ Scris: äf ri nap at ññ.

⁵² Scris: sl obode.

⁵³ Scris: kñññ ac^l.

⁵⁴ Scris: af l e.

⁵⁵ Scris: nekñmi nekacli.

⁵⁶ Scris: ägrey cñi.

⁵⁷ Scris: äñra.

⁵⁸ Scris: Öre.

⁵⁹ Scris: vered.

⁶⁰ Scris: areñem.

⁶¹ Scris: u mbre.

⁶² Scris: kaññe.

⁶³ Scris: f d asawe.

cu trei coți de pământ! O, vai de tine, sărace oame, căce nu te grijești până⁶⁴ trăiești⁶⁵ pe aceas[tă] lume să te pocăiești de păcatele tale!

Pre<cum> grăiești⁶⁶ la canonul⁶⁷ ieșiri<i>⁶⁸ sufletului, că atunce, în vreme morți<i> tale, văzând⁶⁹ fa<p>tele tale cele reale, să apropie duhurile cele real[e] cu mare osârdie să apuce sufletul tău. Și îngeri<i> lui Dumnezeu stând de-a darapta, atunce⁷⁰ neavând mișălu suflet ce face, fiind îngrozit de moarte și înspăimântat⁷¹, întinde-ș mânilă cătră⁷² frați<i> lui și cătră⁷² prietini<i> săi să-i ajute și să-i folosască, și nime nu-i poate agiuta. Cătră⁷² îngeri ochii îș rădică și în d[e]șert: „Miluiți-mă, presfinți îngeri<i> lui Dumnezeu, și mă îngăduiți⁷³ un <an>⁴⁵ să mă⁷⁴ pocăiesc⁷⁵ de păc[a]tele meale!” Atunci vor răspunde îngeri<i> zicând: „Ieși, suflete, <că anii tăi>⁴⁵ s-au sfârșit și veacul tău s-au umplut și zilele ta<le> s-au scurtat, c-ai mâncat binele tău în viața ta, că porunca lui Dumnezeu iaste să ieși, suflete, din trupul tău! Și [ia] aminte, suflete, să-ți cunoști trupul, ca la zioa de județ iară⁵⁸ vei veni de te vei băga⁷⁶ în trupul tău și te vei face om și <vei>⁴⁵ mearge înai<n>te înfricoșatului⁷⁷ <județ>⁴⁵ de vei da sama de faptele tale ce-ai lucrat întră această³⁸ lume”.

Putem lua sama, crești<ni>lor, câtă⁷⁸ dulceață⁷⁹ avem întră această³⁸ lume și cu cât amar lăsăm⁸⁰ această³⁸ lume la moarte⁸¹ noastră⁸². Ori bogat, ori sărac, pre II^v toți vine asămine, că moarte de împărat nu să teme, / de domnu nu i frică, de bătrâni⁸³ nu i rușine, de tineri nu i milă⁸⁴.

Ce să ne aduce^m aminte ce este viața noastră⁸², pre<cum> zice prorocul David: „Cine ajunge 70 de ani⁸⁵ și pătreace de <a>junge 80 de ani⁸⁶, el iaste <în>⁴⁵

⁶⁴ Scris: p̄ne.

⁶⁵ Scris: n̄reevi .

⁶⁶ Scris: grewi .

⁶⁷ Scris: kany n̄ll a.

⁶⁸ Scris: ewi ri .

⁶⁹ Scris: vezăⁿd.

⁷⁰ Scris: āll̄ n̄ll̄ ne.

⁷¹ Scris: āsp̄bi m̄m̄n̄n̄ ān̄ .

⁷² Scris: k̄β̄n̄ re. Altă lecțiune posibilă: *către*.

⁷³ Scris: āgd̄ll̄i ci ci . În loc de ga fost scris inițial d, apoi modificat în g

⁷⁴ Scris: me.

⁷⁵ Scris: pok̄βesk̄β.

⁷⁶ Scris: bega.

⁷⁷ Scris: āf̄ ri kap̄ at̄ ll̄ ll̄ .

⁷⁸ Scris: k̄β̄n̄ e.

⁷⁹ Scris: d̄ll̄l̄ vāre.

⁸⁰ Scris: les̄βm.

⁸¹ Scris: māc̄me.

⁸² Scris: noān̄ re.

⁸³ Scris: bet̄ r̄ani .

⁸⁴ Scris: m̄i l̄ e.

⁸⁵ Scris: an̄i .

⁸⁶ Scris: an̄i .

trudă⁸⁷ și boală⁸⁸, nici iaste viiu, nici mort”. Drept aceea în veacul de demult au custat oameni câte opt sute de ani; când au murit, așa le-au⁸⁹ părut de cum ar fi întrat pre o ușă și <ar>⁴⁵ fi ieșit pre alta: așa le-au⁸⁹ părut de puțân custul de spre această³⁸ lume. Deci fărăce de ceia ce-au făcu<t> bine și fac <bine>⁴⁵ pentru sufletele sale. Pentru aceea trebuiește, crești<ni>lor, în tot ceasul și în toată⁹⁰ vremea să avem fapte bune și să ne pocăim și să ne ispoveduim ca să ne afle moarte în lucrurile cele bune, cu inime curate, cuminecați, precum zice la Scriptura sfântă⁹¹, că oare cu <ce>⁴⁵ fapte te va afla moarte, într-aceea⁹² te va judeca Hristos. Precum zice iarăș⁹³ la canonu sufle<t>ului că, dacă vine moarte la om, unde-s tinerețele, u<n>de-i vitezie, u<n>de-s ochii cei frumoș, u<n>de-i frum<se>ța trupului, u<n>de-s poftete și umbletele trupului nostru, u<n>de-i binele lumi<i> acești?” Toate zac în pământ, viermilor date și mâncate. O, lume înșălătoare³⁹ și strecătoare, cum ne înșeli⁹⁴ și ne amețești, și apoi ne înghiț în pământ și ne tragi la iad!

Pentru aceea, creștini<lor>, au doară și acest boieru sau frate, <dacă ar>⁴⁵ fi știut când va veni moarte <așe>a⁴⁵ degrabă, au doară nu s-ar fi grijit și s-ar fi ispovăduit de toate faptele⁹⁵ lui până⁶⁴ au custat și <au fost>⁴⁵ viiu pre lume? Ci acum el mearge pre cale pre care niciodinioară⁹⁶ [n-]au umblat, și merge înainte împăratului care niciodinioară⁹⁶ nu lu au văzut, numai cât au auzit spuind preoții di<n> Scriptura sfântă⁹⁷. <Acum ți-i a merge, suflete,>⁴⁵ pre la vămile⁹⁸ acelor 179^v duhuri reale și viclene ce sânt și lor date până la zioa / ce sânt lor date până⁶⁴ la zua de județ⁹⁹ să biruiască. Și ieu sama sufletului și aruncă în cumpănă¹⁰⁰ fa<p>tele cele reale a sufletului; de altă¹⁰¹ parte, îngeri<i> lui Dumnezeu pune¹⁰² iarăș fa<p>tele cele bune ale sufletului [lu]i. Iară de cumpănesc¹⁰³ faptele cele reale pre cele bune, atunce duhurile¹⁰⁴ cele reale îl apucă și-l trag bătându-l¹⁰⁵ și zicând: „Noao [a]i slujit și a noastră⁸² voie ai făcut, și noi [c]u dragoste te-am așteptat. Pasă

⁸⁷ Scris: n̄ r̄ | de.

⁸⁸ Scris: boal e.

⁸⁹ Scris: l a |.

⁹⁰ Scris: n̄ oa | e.

⁹¹ Scris: sf n̄ e.

⁹² Scris: a n̄ ra a ce a.

⁹³ Scris: Ō re p̄.

⁹⁴ Scris: a p̄ e l̄. Altă lecțiune posibilă: înșăli.

⁹⁵ Scris: fa n̄ e l̄ e.

⁹⁶ Scris: ni ç̄ i di ni y are.

⁹⁷ Scris: sf B n̄ e.

⁹⁸ Scris: vem l̄ e.

⁹⁹ Scris: ȳ | dedec.

¹⁰⁰ Scris: k̄ | imp̄ B ne.

¹⁰¹ Scris: a l̄ n̄ e.

¹⁰² Scris: p̄ B ne.

¹⁰³ Scris: de a k̄ | m̄ p̄ B desk. Corectură după CM 26.

¹⁰⁴ Scris inițial: d̄ | x̄ | r̄ i re, apoi slova l̄ este scrisă peste slova r̄.

¹⁰⁵ Scris: be n̄ a n̄ d̄ | l̄.

unde¹⁰⁶ ț-ai [g]ătit!” Iară de biruiesc faptele⁹⁵ cele bune pre [c]ele reale, înger<i> să bucură¹⁰⁷ și sufletul încă să <ve>sealeaște. Și zic înger<i> lui¹⁰⁸ Dumnezeu: „Bucură¹⁰⁷ -te, suflete, că dobândești¹⁰⁹ împărăție¹¹⁰ ceriului cu [f]a<p>tele tale cele bune!” Atunci îl <duc>⁴⁵ îna<n>te lui Dumnezeu [s]ă-l¹¹¹ închine, și Dumnezeu să bucură¹⁰⁷ de el și-l trimite [la]⁴⁵ chimpi<i> Edemului, la loc de odihnă, până⁶⁴ la zua [d]e județ.

Pentru aceea și acest boieriu sau frate anume, care l-au poftit Dumnezeu dintru¹¹² această³⁸ [lu]me înșălătoare³⁹ și <stă>⁴⁵ îna<n>te casi<i> lui cei pieitoare, iată⁴¹ că acum, precum vedeți toți cu ochii voștri, cu picere<le> lui nu poate umbla, că mâinile nu le poate rădica, că cu ochi<i> [lui n]u poate căuta, cu gura lui nu poate [gră]i. Pentru aceea noi, preoți<i>, grăim¹¹³ cu cu[vân]tul lui Dumnezeu și cu cuvântul¹¹⁴ ace[st]ui suflet și trup că, petrecând [în]tru această³⁸ lume¹¹⁵ înșălătoare³⁹, iată⁴¹ acum [să a]flă⁵⁴ greșit¹¹⁶ și vinovat îna<n>te lui [Dumnezeu]⁴⁵ și îna<n>te dumilorvoastre și [a]șea⁴⁵ [g]răiește¹¹⁷ și să roagă de zice: „Doară¹¹⁸ a[m greș]it cuiva cu ceva, <au>⁴⁵ cu gura mea sau [cu tr]upul meu, au <în>⁴⁵ trezie sau în beție, sa[u am lovi]t⁴⁵ pre cineva sau am suduit [pre cinev]a⁴⁵ sau am obiduit pre [cineva sau]⁴⁵ am ocărât pre cineva [...] sau am luat de la cineva [...]”.

PHILOLOGICAL AND LINGUISTIC OBSERVATIONS REGARDING A MANUSCRIPT
FUNERAL HOMILY FROM THE END OF THE 18TH CENTURY

(Abstract)

In this paper, we present a text edition of a short funeral homily written on the white pages of a printed book from 1753. The edition is accompanied by philological observations regarding the text itself, the copyist, the date and place when the copying took place, and also a short discussion of the linguistic particularities of the text.

Cuvinte-cheie: cazanie, text funebru, ediție, Strastnic, oameni morți.

Keywords: cazanie, funeral text, edition, Strastnic, dead people.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

¹⁰⁶ Scris: u dei .

¹⁰⁷ Scris: b[ɨ]k[ɨ]re .

¹⁰⁸ Scris de două ori.

¹⁰⁹ Scris: dobândeve .

¹¹⁰ Scris: äp[re]cle .

¹¹¹ Scris: sel .

¹¹² Scris: di n[ra] .

¹¹³ Scris: gr[ä]m .

¹¹⁴ Scris: k[ɨ]vân[ɨ] n[ɨ]l .

¹¹⁵ Scris: l[ɨ] me .

¹¹⁶ Scris: gri pi m .

¹¹⁷ Scris: gr[ee]ve .

¹¹⁸ Scris: doare .